

Meslek Lisesi Tercih Sürecinin Keşifsel Olarak İncelenmesi *

Exploration of Vocational School Preference Process

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Hepkul

Öz

Meslek seçimi, kişinin hayatında yaptığı en önemli seçimlerden biridir. Seçimin önem derecesi, Türkiye Eğitim Sisteminde verilen meslek lisesi ya da genel liseye devam etme tercihinde olduğu gibi karar verme olgunluğuna erişme öncesinde yapıldığında daha da artmaktadır. Mezunlar kendi kararlarını verecek denli büyümüş olmadıkları için eğitim sistemi tarafından rehberlik hizmetinin sağlanması gerekir. Bu çalışmada öğrencilerin kendilerine ait değerlendirme süreci, mesleklere ait bilgilerinin düzeyleri ve kayıt öncesinde sağlanan rehberlik hizmetinin varlığına ilişkin sorular meslek liselerinin kayıt döneminde derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak sorgulanmıştır. Görüşmelerde öğrencilerin çoğunluğunun kendilerini tanımadığı, ilgi alanlarını bilmediği, tercihlerini ailelerin yönlendirmesine, aldıkları puanlara ve not ortalamasına göre yapmakta oldukları ifade edilmiştir. Bu durum öğrencilerin kendileri için uygun olmayan bölümlerde eğitim alması sonucunu doğurur. Öğrenciler tercih ettikleri meslekler ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını ve kayıt öncesinde yeterli rehberlik hizmeti almadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Seçimi, Mesleki Rehberlik, Meslek Lisesi

Abstract

The career choice is one of the most important decisions in one's life. The level of importance increases, when it has to be made just before the graduates are not mature enough to make their own decisions, like it happens for the vocational school decision in Turkey Education System. Hence, the vocational guidance pro-

cedure should be provided throughout the education system. This study aims to explore the extent of the self assessment, the level of vocational information and the availability of previous guidance process during vocational school registration using the in-depth interview technique. During the interviews it has been stated that the students do not have self-knowledge, not know their vocational interests, and do their career choice based on their families' manipulation, their exam grades and their general average points. That results for the students in having education which is not a good fit for them. Students also, have expressed that they do not have any information about the vocations that they choose and they haven't been provided enough vocational guidance before the registration.

Keywords: Career Choice, Vocational Guidance, Vocational School

Giriş

Türkiye'de 2012-2013 Öğretim Yılı sonu itibarıyla 8 sınıfı bitiren öğrenci sayısı, 653,022 erkek ve 599,125 kadın olmak üzere toplam 1,252,147 kişidir (Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2012-2013 s.25). Bu istatistik mezun olanlar yanında, bir meslek seçimi kararı verme aşamasında olan öğrenci sayısını da ifade etmektedir. Başka bir deyişle, 1,252,147 öğrenci, gelecekteki yaşamlarını belirleyecek önemli bir karar aşamasındadır. 2013-2014 Öğretim Yılı'nda hangi yöne gideceğinin kararını vermesi gereken öğrencilerin bir kısmı okula devam etmemekte, bir kısmı genel orta eğitim kurumlarına devam etmek-

te, bir kısmı ise meslek ve teknik eğitim kurumlarına kayıt olmayı tercih etmektedirler. AB 2013 Türkiye İlerleme Raporu'na (Avrupa Komisyonu, 2013) göre ortaöğretimdeki kayıt oranı %70.1'e ulaşmıştır; buna göre ortaöğretime kayıt yaptırmayı beklenen öğrenci sayısının 877,755 olması tahmin edilebilir. Eğitime devam etmeye karar verenlerin %61'i genel liselere, % 39'u ise meslek liselerine kayıt olacaklardır (Eşme, 2007, s.15). Tüm yukarıdaki istatistiklerden yola çıkarak yaklaşık bir tahmin ile meslek lisesine kayıt yaptırmayı beklenen öğrenci sayısı, 342,324 kişidir.

Meslek seçimi kararı sürecini bir yıl içerisinde yaşayarak meslek lisesine kayıt yaptıran öğrenci sayısı, aynı zamanda meslek seçimi konusunda danışmanlık veya rehberlik alması gereken öğrenci sayısı anlamına gelmektedir. Genel amaçlı liselerde eğitimlerine devam etme kararını veren öğrencilere göre meslek lisesine kayıt yaptıran öğrenciler meslek seçimi kararını dört yıl önce vermektedirler. Genel liselerden farklı olarak, meslek liseleri işyerlerinin ihtiyaç duyduğu becerilere sahip elemanları yetiştirmeye yönelik eğitim vermektedir. Mesleki teknik eğitim sisteminin, ülkemizin ihtiyacı olan becerili ve teknik insan gücünü yetiştirme görevini tam olarak yerine getirebilmesiyle ilgili bütün unsurlar, 05.06.1986 tarihinde kabul edilen 3308 sayılı "Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu" çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir (Alkan vd., 1998, s.99). Mesleki teknik eğitimin amacı, genel olarak, öğrencileri üretim, ticaret ve hizmet sektörlerinde istihdam edilmek üzere nitelikli iş gücü olarak eğitmek ve yetiştirmek, mesleklerinin devamı olan yükseköğretim kurumlarına geçiş için gerekli temel eğitimi vermektir (Eşme, 2007). Türkiye'de özellikle son yıllarda meslek seçiminde, meslek lisesi tercihleri özendirilmeye çalışılmaktadır. Öğrencilerin mezun olur olmaz bir işe başlaması ya da bir üst yükseköğretim kurumuna devam etme tercihinde bulunması mümkündür. Firmaların işi yapmayı iyi öğrenmiş meslek lisesi mezunlarına taleplerinde büyük artış yaşanmaktadır.

Mesleki eğitim bir an evvel hayata atılmak için iyi bir seçenek olarak görülmesine karşın, pek çok sorun boyutunu da kapsamaktadır. Öncelikle eğitimle ilgili ayrılan kaynak sorunu mesleki eğitim için de söz konusudur. Milli eğitimin kalite sorunundan bahsettikleri makalelerinde Torun vd., (2008, s.294) Türkiye'de eğitim çözümlerinin genel olarak, Gayri Safi Milli Hasıla ya da bütçeden ayrılan payın iyileştirilmesi bakış açısı ile sağlanmaya çalışıldığını, ancak son dö-

nemlerdeki iyileştirmelere karşın, öğrenci ve eğitim kalitesinin aynı oranda artmadığını belirtmektedirler. "Eğitim harcama miktarındaki ve bütçeden ayrılan oranlardaki artışların okur yazarlık ve okullaşma oranı, öğrenci ve öğretmen sayıları gibi niceliksel sorunlara etkileri olabileceğine karşın, eğitim harcamalarının yüksek olmasından otomatik olarak eğitim hizmetlerinin niteliğinin de yüksek olacağı düşüncesine varılamaz." şeklinde görüş bildirmektedirler. Şahin ve Fındık (2008) Türkiye'deki mesleki ve teknik eğitim sisteminin gerek orta öğretim, gerekse de yükseköğretim düzeyinde karşı karşıya olduğu sorunlar nedeniyle, Türkiye'nin gelişmekte olan sanayisinde istihdam etmek için nitelikli işgücü sıkıntısı çektiğini belirtmektedir. Yaşanan sıkıntılar ekonomiye verimsizlik olarak yansımakta, yazarlar nitelikli işgücü sıralamasında Türkiye'nin Doğu Avrupa ülkeleri ve Kolombiya gibi ülkelerin gerisinde kaldığını, dünyada 37. sırada yer aldığını belirtmektedir. Diğer bir sorun ise gelecekteki mesleklerini belirlemek üzere olan ve meslek lisesi ya da genel lise tercihinin yapan öğrencilerin kendileri için en uygun alanı seçmelerinde yaşanmaktadır (Aypay, 2003).

Meslek seçimi bireylerin verdikleri önemli kararlardan biridir. Meslek seçimi ile ilgili kuramlardan biri olan Özellik Faktör Kuramı ((Sharf, 2006; Chartrand, 1991) kişinin kendi niteliklerini bilmesini ve meslekleri tanıyarak ikisi arasında anlamlı bir ilişkiyi kurabilmesini gerektirmektedir. Eğer bireyler kendileri için doğru meslekleri seçtikleri ve kişisel nitelikleri ile uyumlu eğitimleri aldıkları takdirde iş yaşamlarında daha başarılı olmakta ve işyerine sağladıkları katkılar artmakta, daha verimli çalışmakta, aynı zamanda kendi kişisel tatminleri de daha büyük olmaktadır (Lent ve Brown, 2006). Meslek lisesine devam ederek meslek sahibi olma kararı, öğrencilerin meslek seçimi tercihlerini daha öne almasını ve kişinin gelecekte yapacağı işe ilişkin kararı, genel lise öğrencilerinden daha önce vermesini gerektirmektedir. Böyle bir kararı alabilmek için öğrencinin kendisini tanıması yetenekleri ve potansiyeli konusunda bir görüş sahibi olması ya da aile ve okul çevresinden bir takım yönlendirmeler ile desteklenmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, meslek seçimi kararı vermek üzere olan zorunlu ilköğretim mezunu öğrencilerin, kendi niteliklerini ne ölçüde bildiklerini ve meslekleri ne oranda tanıdıklarını, bu süreçte nasıl bir rehberlik desteği aldıklarını keşifsel bir yaklaşım ile ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında karar süreci-

nin incelenmesi için meslek liselerine gidilerek kayıt için gelen öğrenciler ve velileri ile görüşmeler yapılmıştır. Meslek lisesi diğer liselere göre meslek seçimi kararını daha erken vermeyi gerektirdiği için araştırma konusu olarak seçilmiştir. İzleyen bölümlerde önce literatürdeki çalışmalara yer verilmiş, ardından çalışmanın yöntemi anlatılmış, son olarak da elde edilen bulgular aktararak tartışılmıştır.

Meslek Seçiminin Önemi

Normal koşullar altında yetişkin olan herkesin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak üzere bir işte çalışması genel kabul görmüş bir toplumsal kuraldır. Ancak kişinin yaptığı iş, nadiren sadece geçimini sağlamak üzere yaptığı çalışmalardır. Yaşamını sürdürebilmek amacıyla para kazanmanın yanı sıra, çoğu zaman iş, kişiye ve ailesine, statü, saygınlık, gruba aidiyet gibi toplumsal katılıma yönelik başka bir takım getirileri de beraberinde sağlar (Brown, 2007, s.18). İşlerinde başarılı olanlar, topluma ve insanlara faydalı ürünler üretebilecekleri bir ustalığa sahip olduklarını düşünmekte; bu düşünce ise, bu tür ustalığa sahip olanların kendilerine olan özgüvenlerini artırmaktadır. İş tatmini ve toplumsal statü, işlerin kişilere sağladığı psikolojik ve sosyolojik getirilerdir. Bu yüzden, kişilerin gelecekte yapacakları işleri belirlemeye yönelik olarak verdikleri meslek seçimi kararının, yaşamlarında aldıkları en önemli kararlardan birisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Meslek seçimi kararı, kişinin hayatı boyunca yaşayacaklarını belirleyen bir karardır; kişinin işteki başarı durumunu, gelecekteki iş bulma olasılığını, nerede oturacağını, kiminle evleneceğini ve kimlerle bir arada vakit geçireceğini belirleyebilecek bir etkiye sahiptir. Diğer bir önemli nokta, belli bir meslek adının, o mesleği icra eden kişiler hakkında belli bazı bilgileri de temsil etmesidir. Seçtiği meslek, kişinin mesleğe güdülenmesini, kendi hakkındaki içgörüsünü, yeteneklerini algılama biçimini ve o meslek hakkındaki bilgisini ve algısını yansıtır (Kuzgun, 2000, s.131). Hannah Arendt (1998, s.7) çalışmanın insan faaliyetlerinin en önemlilerinden biri olduğunu belirterek ve “yeryüzündeki yaşamın insanlığa verilmesindeki temel şartlarından biri olduğunu” ifade etmektedir. Benzer şekilde, Kavka (2000, s.179), çalışmanın bireylerin kendilerine değer vermesini ve kendine güveninin besleyen en önemli faktör olduğunu belirtir.

Meslek seçimi kararı, hem gelecek yaşamı belirlemesi açısından hem de kişilerin kendilerini gerçekleştirebilme olanakları sunması açısından bireylerin hayatları boyunca verdikleri en önemli kararlardan biridir. Frank Parsons tarafından yapılan çalışmalardan yola çıkarak daha sonra teorisi E.G. Williamson tarafından geliştirilen Özellik Faktör Kuramı'nın temel varsayımlarından biri, “Bir mesleğin gerektirdiği niteliklerle, bireyin nitelikleri arasında ne denli yakınlık varsa, çalışma hayatında mesleki başarı olasılığı o derece yüksek olur.” şeklinde belirtilmektedir (Sharf, 2006, s.26). Özellik Faktör Kuramı, öncelikle işlere en uygun elemanların yerleştirilmesi amacıyla geliştirilmiş olmasına karşın, ilerleyen zamanda okul başarısı konusu da kapsamına alarak öğrencilerin niteliklerine uygun eğitim programlarına yerleştirilmesi amacıyla da kullanılmıştır.

Meslek Seçimi Sürecini Etkileyen Faktörler

Meslek seçimi konusunda yapılan çalışmalar temel olarak süreç yaklaşımını (Germeijs ve Verschueren, 2007; Esbroeck vd., 2005; Stringer ve Kerpelman, 2010) benimsemekle birlikte, meslek seçiminde planlanmamış, sezgisel ve tesadüfi olayların etkisini inceleyen çalışmalar da (Bright vd., 2005; Krieschok vd., 2009) bulunmaktadır. Meslek seçimi son derece karmaşık bir süreçtir. Sürecin bu niteliğinden dolayı da süreçte etkili olan faktörlerin belirlenmesi, faktörleri birbirleri arasındaki ilişkilerin açıklanması ve üzerinde çıktıkları olumlu şekilde etkileyecek olanların ya da her bir faktörün çıktıya olan etkisinin belirlenmesi güçleşmektedir (Germeijs ve Verschueren, 2007; Esbroeck vd., 2005). Bu süreçte yetenekler, ilgiler, değerler, ihtiyaçlar gibi psikolojik, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet gibi sosyal faktörler etkili olmaktadır. İnsanlar genellikle çoklu potansiyele sahiptirler ve birden fazla mesleğe uygundurlar. Bir kimsenin çeşitli yeteneklerinden hangilerinin meslek etkinlikleri ile değerlendirmeyi uygun bulacağı, sosyal konumu, başta ailesi olmak üzere çevrenin pekiştirici ya da engelleyici tutumu tarafından belirlenmektedir (Kuzgun, 2000).

Meslek seçimi yapılması sürecinde yaş da önemli bir faktördür. Gelişim kuramlarına göre ilerleyen yaş ile birlikte kişilerin benliklerini ve değerlerini tanıma-

ları daha da artmaktadır. Ginzberg ve arkadaşları ile Super tarafından ortaya atılan Gelişim Kuramlarına göre, meslek tercihi için en gerçekçi karar verme yaşı olarak, ülkemizde orta öğretim sonrası yaşa karşı gelmekte olan, 18'li yaşlar belirtilmektedir (Kuzgun, 2000, s.166-177). Daha erken yaşlarda da karar verilebilir, bu durum, karar aşamasında yapılması gereken rehberlik çalışmalarının ya da karar aşamasına etraftan verilecek desteğin çok daha fazla önem taşıyor hale gelmesi demektir. Douglas Low vd. (2005) yaptıkları meta analiz çalışmasında mesleki ilginin ilk ergenlik döneminden (12 yaş) 18'li yaşlara kadar değişmediğini, üniversite eğitimi alınan yıllar boyunca, yani 18-21.9 yaş dönemi aralığında hızla bir gelişim gösterdiğini ve ardından izleyen 20 yıl süresinde ise aynı kaldığını ortaya koymuşlardır.

Meslek seçiminde aile mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir faktördür. Uzun yıllardır ailenin meslek seçimine etkileri konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda yapılan ilk çalışma Roe tarafından gerçekleştirilmiş olmasına karşın (Roe, 1957), Bowlby'nin Bağımlılık Teorisi, mesleki konularda danışmanlık yapanlara, ailelerin yapılarını araştırma konusunda yetki sağlamıştır (Bowlby, 1982). Aynı dönemlerde, Bratcher tarafından yapılan bir başka çalışma ise (Bratcher, 1982) ailenin sahip olduğu öyküler, sınırlar ve kuralların bir kişinin meslek seçimindeki en önemli faktörler olduğunu öne sürüp, bunların olası etkilerini inceleyerek bu sürece farklı bir bakış açısı getirmiştir. Meslek seçimi kararı verme aşamasına gelen öğrencilerin, kendi başına karar verememesi, seçimlerini başkalarına bırakması, başkalarının beklentilerine tercih ve planlarında öncelik verme zorunluluğunu duyması, kararlarının sorumluluğunu almaktan kaçınması ve başkalarının kendisi adına karar vermesini beklemeleri, bağımlı bir kişiliğin göstergeleridir. Bağımlı kişilerin ilk ve temel bağlantı objeleri ana babalarıdır (Kuzgun, 2000, s.165). Karar verirken başkalarının görüşlerine göre hareket etme durumu en çok bilgi yetersizliği olduğu zamanlarda görülür.

Ülkemizde de meslek seçiminde etkili olan faktörler konusunda çalışmalar yapılmıştır. Ahmet Aypay (2003) öğrencilerin meslek seçimini zor bir karar olarak nitelmiş ve Çanakkale ilinde yaptığı anket çalışmasında meslek seçimi sürecinde etkili olan faktörleri; cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, akademik başarı, şehirde ya da köyde yaşama, okul seçiminde ailelerin etkisi şeklinde sıralamıştır. Caner ve Ökten (2010) meslek seçimi kararını bir risk ve getiri çer-

çevesinde incelemişler, süreçte ailenin geliri, babanın kendi işini kurma durumu ve sigortalı olma koşullarının etkili olduğunu, öğrencilerin iş bulma açısından düşük riskli eğitim ve sağlık gibi alanlara yöneldiklerini öne sürmektedirler. Cenkseven-Önder vd. (2010) daha otoriter ailelerin çocuklarının ilgisiz olanlara göre mesleki açıdan daha kararlı olduğunu ve ailelerine orta düzeyde bağlı olan öğrencilerin az ya da çok bağlı olanlara göre daha kararlı olduğunu buldular. Bu denli karmaşık faktörlerin etkili olduğu meslek seçimi sürecinin, bireyler için en büyük faydayı sağlayabilmesi için süreçte mesleki rehberlik gereği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de Meslek Seçimi Kararında Rehberlik Çalışmalarının Rolü

Mesleki rehberlik tüm dünyada önemli bir politika unsuru olarak görülmekte olup, Watts ve Sultana (2004) tarafından mesleki rehberlik politikalarında orta gelir grubundaki ülkelere yüksek gelir grubundaki ülkelere göre önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Türkiye orta gelir grubundaki ülkeler arasında yer almaktadır. Mesleki rehberlik ile ilgili sorumluluk Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir. İlköğretimin amaçları arasında (Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Tebliğler Dergisi, 2008)

Madde 5 — Türk Millî Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda;

- a) Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirerek onları hayata ve üst öğrenime hazırlamak,
- i) Öğrencilerin ilgi alanlarının ve kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamak, meslekleri tanıtmak ve seçeceği mesleğe uygun okul ve kurumlara yönlendirmek,

yer almaktadır. “Yönlendirme; temelde öğrencinin eğitim süreci içinde bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde yönelmesine yardımcı olmak, kendisini bütünlüğü içerisinde tanımasına, mesleki gelişimine ilişkin davranışları kazanmasına, kararlar vermesine ve geleceğini planlamasına yönelik bilimsel hizmetleri, süreklilik içinde öğrenciye vermek için düzenlenen etkinliklerin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme ve Değerlendirme Sistemi Geliştirme 1: Ölçme ve Değerlendirme Sistemi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1990, s.19).

Ülkemizde, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirilmesi uygulamalarına yönelik fikir ve düşünceler, hükümet programlarında, milli eğitim şuralarında ve kalkınma planlarında konu edilerek sürekli gündemde tutulmuştur (Arslan ve Kılıç, 2000). Tüm eğitim politikaları, bireylerin niteliklerine uygun meslekleri seçmelerine ve potansiyellerine ulaşmalarına katkı yapmayı hedeflemelidir. “Bu bağlamda, gelecekte için karar verme sorumluluğunun bireyler ve ailelerinde olduğu dikkate alınmalıdır. Aydağül’e göre (2006, s.12) “Bireylere, temel eğitim sonrasında öğrenimlerine devam etmeleri için seçenekler ve tercihleri doğrultusunda bilgili kararlar vermeleri için rehberlik hizmetleri sunulmalı ve devam etmeyi tercih ettikleri örgün ve yaygın eğitim alanlarında kaliteli eğitim almaları sağlanmalıdır.”

Mesleklere yönlendirme okulların rehberlik ve psikolojik danışma merkezleri tarafından yürütülmesi gereken bir görevlerden biridir. Milli Eğitim Bakanlığı 2009 Yılı Bütçe Raporuna (2008) göre, 2008 yılı sonu itibarıyla 198 Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile ilköğretim ve ortaöğretimde okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde toplam 13.000 rehber öğretmen görev yapmakta iken, 2013 yılı sonu itibarıyla merkez sayısı 334’e ulaşmıştır (Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2012-2013). Mesleki rehberlik hizmeti, merkezlerin yapmak zorunda olduğu diğer görevlerin çokluğu, rehber sayısındaki yetersizlik, okullardaki mevcut öğrenci sayısının çok fazla olması gibi nedenlerle gerektiği gibi yapılamamakta, merkezlerde çalışan rehber öğretmenler mesleki tatminsizlik yaşadıklarını belirtmektedirler.

Ülkemizde mesleki rehberlik konusunda yapılan çalışmaların bir kısmı öğrencilere yönelik (Ataklı, 2000; Aypay, 2003; Kesici, 2007) bir kısmı rehberlere yönelik (Gazioğlu-İşmen vd., 2007; Külahoğlu, 2009) olup, niteliksel çalışmalar da (Demirel, 2010; Kesici, 2007) bulunmaktadır. Ültaır (2003) Türkiye’de gençlerin mesleki yönelimlerine uygun olan eğitsel yönlendirme hizmetlerine duyulan gereksinimin arttığını belirtmektedir. Üniversitelerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümleri, diğer Eğitim Fakülteleri programlarına nazaran istihdam olanakları daha zengin olduğundan en fazla tercih edilen bölümler olmaktadır. Çok sayıda Psikolojik Danışma ve Rehberlik bölümü mezunu olmasına karşın, alanda çalışanların pek çok sorunu bulunmaktadır. Yeşilyaprak (2012, s.7-8) tarafından Türkiye’de kariyer danışmanlığı alanı ile ilgili sorunlar

- Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı terimlerinin oturmamış olması ve verilen hizmetler ile ilgili gerçekçi olmayan beklentiler
- Okullarda istihdam edilen kariyer danışmanlarının sayısının yetersizliği
- İstihdam edilenlerin yaklaşık yarısının özellikle kariyer danışmanlığı ile ilgili temel dersleri almamış olması
- Kariyer danışmanlığı hizmetinin mesleğe yönlendirecek bir üniversite tercihi yapma desteği olarak görülmesi ve üniversitelerin arzı ile talep arasındaki dengesizlik, üniversitelerdeki kariyer danışmanlık hizmetlerinin az olması olanların da profesyoneller tarafından yapılmaması
- Türkiye’deki kariyer danışmanlığı hizmeti ilk olarak ABD kaynaklı başlamasına karşın, Avrupa Birliği’ne katılım çabalarına bağlı olarak Avrupa’ya yönelmesi ve bu ülkelerin de Türkiye ile karşılaştırıldığında fazla deneyim ve bilgiye sahip olmaması olarak sıralanmıştır.

Gazioğlu-İşmen vd. (2007) ve Külahoğlu (2009) tarafından yapılan çalışmalarda rehberler okullarda verilen mesleki rehberliğin yetersiz olduğunu ifade etmişler, Şahin (2007) tarafından yapılan çalışmada da 6, 7 ve 8 sınıf öğrencilerinin gözünden rehberlik çalışmaları değerlendirilmiş ve öğrenciler memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Hem rehberlik hizmeti alanlar hem de hizmet verenler süreçten memnun olmadıklarında ortaya kaynak israfı, katlanılması gereken maliyetler çıkmaktadır.

İstanbul Ticaret Odası tarafından yaptırılmış mesleki eğitimi konu alan bir çalışmada, teknik ve endüstri meslek lisesi mezunlarının %50 kadarının eğitim gördükleri alanda çalışmadıklarını (Özcan, 2010, s.20) ve bu oranın bir çiraklık ile ilgili bir başka çalışmada %13 değerine kadar düştüğü belirtilmektedir (Bircan, Akpınar, Çevik, 1998, s.221). Özellikle ikinci araştırma on seneden eskiye dayanmasına karşın, günümüzde yaşanmakta olan durumda fazla bir değişiklik görülmemektedir. Özcan (2010) tarafından da belirtildiği gibi, Türkiye’de mesleki ve teknik ortaöğretim yapılan harcamaların büyük bir bölümünün geri dönüşü olmamaktadır. Yukarıda anlatılanlar, mesleki rehberlik desteği ile öğrencilerin kendileri için en doğru mesleğe yönelmesinin önemini anlatmaktadır.

Yapılan literatür araştırmalarında çalışmaların öğrencilere yönelik, rehberlik hizmeti verenlere yönelik olmakla birlikte, Türkiye kapsamındaki çalışmaların çoğunun nicel çalışmalar olduğu, ve nitel çalışmalar (Demirel, 2010; Kesici, 2007), bulunmakla birlikte bu çalışmalardan incelenlerin rehberlik hizmeti verenlere yönelik olduğu görülmüştür. Öğrencilerin doğru mesleğe yönlendirilmesi konusunda yapılacak niteliksel çalışmaların alandaki boşluğun doldurulmasına bir nebze de olsa katkıda bulunacağı, bireysel örneklerin keşifsel bir yaklaşımla ortaya koyulmasının alana fayda sağlayacağı öngörülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma ile amaçlanan, 8 yıllık ilköğretim mezunu öğrencilerden meslek tercihi yaparak meslek lisesine kayıt yaptırmaya karar verenlerin kendi nitelikleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarını, meslekleri ne ölçüde tanıdıklarını ve meslek tercihi sürecinde ne kadar danışmanlık desteği aldıklarını keşifsel olarak araştırmaktır. İzleyen bölümde çalışmanın yöntemi ve bulgular yer almaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada bireysel örneklerin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler Eskişehir ili sınırları içindeki meslek liselerine gidilerek okullarda kayıt döneminde yapılmış, görüşme verileri betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Betimsel analiz, niteliksel bir analiz türüdür; çeşitli veri toplama teknikleri ile toplanmış verilerin belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içerir. Betimsel analiz yöntemi kullanan araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara çalışması içinde sık olarak yer verebilmektedir. Betimsel analizde temel amaç verilerden elde edilmiş olan bulguların özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde ilgili taraflara sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Araştırma niteliksel bir yöntem izlemiş kayıt için gelen öğrenciler ve velileri ile derinlemesine görüşmeler yapılarak, süreç hakkında bilgi toplanmıştır. Görüşme için mülakat soruları formu hazırlanmıştır. Bir süreci tanımlamak, onun içindeki dinamikleri anlamak sözcüğü olduğu, görüşme yönteminin kullanılması, sürecin genel durumunu ortaya çıkarabilmek açısından yararlı olmaktadır (Seidman, 2006, s.11). Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımı, araştırma sırasında elde edilen verilerin, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre organize edilmesine ve

görüşmede kullanılan sorular veya boyutlar dikkate alınarak sunulmasını sağladığı için tercih edilmiştir (Fontana ve Frey, 2005, s.714).

Çalışmanın evreni Eskişehir ilindeki liseye kaydolan tüm öğrenciler olarak alınmıştır. Kayıt aşamasındaki öğrencilerin bir kısmı özellikle yüksek puan alanlar ve 8 yıllık ilköğretimi yüksek not ortalaması ile bitirenler, Seviye Belirleme Sınavından (SBS) yüksek puanlar alanlar doğrudan tercih yapmakta, kayıt yaptıracakları okulları önceden tercih etmektedirler. Dolayısıyla belirlenen tarihler arasında meslek liselerine kayıt yaptırmak üzere gelen öğrenciler belirli bir planları olmadan sadece bir meslek lisesine kayıt olmak amacıyla gelmektedirler. Bu yüzden ilgi alanları da diğerlerine göre daha belirsizdir.

Öğrenciler ile kayıt için geldikleri okullarda görüşmeler yapılmıştır. Gidilen okullarda öncelikle okul yöneticileri ile görüşülerek görüşme yapılması için uygun bir yer tahsis etmeleri istenmiştir. Tahsis edilen yerler, genel olarak kayıt yapılan ofisler ya da ofisler civarındaki yakın yerler olmuştur. Bu durum, hem kayıt sürecini, hem de öğrencileri gözlemek için iyi bir fırsat sağlamıştır. Öğrenciler ile yapılan görüşmeler öncesinde, okul müdürleri ya da yetkili öğretmenler ile görüşmeler yapılması suretiyle, öğrencilerin tercihleri konusunda okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin de görüşleri alınmıştır. Bu görüşmeler araştırma kapsamı içerisine dahil edilmemiştir.

Bulgular ve Tartışma

Görüşmelerin yapıldığı okullar Eskişehir ili sınırları içerisindeki 5 meslek lisesidir. Toplam görüşülen öğrenci sayısı 34 kişidir. Görüşmeler yarım saat ile 1 saat arasında sürmüş, görüşmeler izin alınarak kaydedilmiştir. Kayıtlar sırasında görüşülen öğrencilere ait özet bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Görüşme sonucunda elde edilen veriler incelenerek tematik bir çerçeve oluşturulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda temalar; benlik algısı, meslekleri tanıma, okullardaki mesleki rehberlik ve yönlendirme, okul dışı yönlendirme ve karar süreci algısı altında sınıflandırılmıştır. Ortaya çıkan 5 tematik çerçeveye göre veriler işlenmiştir. Ardından elde edilen bulgular tanımlanmış ve yorumları aşağıda yer almaktadır. Güvenilirliğin sağlanması amacıyla bir başka uzmanın verileri incelemesi sağlanmıştır.

Tablo 1. Görüşülen Öğrencilere Ait Özet Bilgiler

Cinsiyet	Kadın:	%36
	Erkek:	%64
Yaş	1997 - doğumlu:	% 9
	1. doğumlu:	%77
 - 1995 doğumlu:	%14
Kayda birlikte gelen kişiler	Tek başına gelenler:	%3
	Kendisi gelmeyip, sadece velisi gelenler:	%9
	Aile üyeleri, arkadaşlar, komşular, akrabalar ile gelenler:	%88
Kardeş sayısı	Tek çocuk:	%15
	2 kardeş:	%35
	3 kardeş:	%40
	4 ve daha fazla kardeş:	%8

Benlik Algısı

Öğrencilerin benlik algısı ile ilgili sorular ile kendilerini ne şekilde algıladıklarına ilişkin sorulara verdikleri cevaplar, öğrencilerin kendi ilgi alanları, yetenekleri konusunda fazla bilgi sahibi olmadıklarını, ancak bir takım varsayımlara dayalı olarak geleceğe ilişkin beklentileri olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %41'i (14 öğrenci) kendisi hakkındaki benlik algılarını yapmayı sevdiği işleri ya da meslek alanı ile ilgili tercihleri doğrultusunda belirtmişlerdir. İlgilerini ifade eden öğrenciler içinde, Caner ve Ökten (2010) tarafından ulaşılan sonuca benzer şekilde, insan sağlığı ile ilgili bölümlere ilgilerinden dolayı, sağlık alanı ve hemşirelik en fazla istenen bölümdür. Ancak öğrenciler puanları yetmediği için bu mesleği seçemediklerinde, insan sağlığı ile ilgili olan başka bölümleri tercih etmeyi, ya da başka alanlarda eğitim alarak sağlık hizmetleri alanında çalışmayı hiç düşünmemektedirler. Karşılaşılan bu durumda, öğrenciler ve ailelerinde sağlık konusunda iş bulma imkanının çok daha fazla olduğu düşüncesinin etkili olduğu tahmin edilmektedir. Tercih sıralamasında, öğrencilerin kendi ilgi alanlarına yakın buldukları için istedikleri sağlık alanını izleyen diğer bölümler, elektrik elektronik, bilgisayar ile ilgili bölümler ve makine bölümleridir. Sadece 2 öğrenci kendi benlik algıları konusunda farklılık göstermişlerdir. Bu 2 öğrencinin, kendilerine ilişkin algıları ve potansiyellerinin farkında oldukları ve bunu ifade edebildikleri gözlenmiştir. Bahsedilen 2 öğrenciden biri yaz tatillerinde çeşitli işlerde çalışmış

ve staj dönemlerini iyi değerlendirdiğini belirtmiştir. Karşılaşılan durum Stringer ve Kerpelman (2010) ve Broadbent ve Cacciattolo (2011) tarafından öne sürülen iş deneyimine sahip olmanın meslek seçimi kararına olumlu katkı yaptığı çıkarımları ile tutarlıdır.

Diğer öğrenciler(15 öğrenci) ise, kendi nitelikleri, ilgileri ya da yeteneklerine ilişkin herhangi bir algı belirtmemişlerdir. Karşılaşılan durum, Douglas Low vd. (2005) tarafından ulaşılan sonuca benzer şekilde bahsedilen yaş döneminde henüz bir mesleki ilginin oluşmadığının göstergesi olarak ele alınabilir. Yani öğrenciler Gelişim Kuramlarında belirtildiği gibi (Kuzgun, 2000), buldukları yaş itibarıyla henüz mesleki ilgilerini belirleyebilecek olgunlukta değildirler. Karşılaşılan bu durum Kesici (2007) tarafından ifade edilen öğrencilerin kendilerinin ilgi alanlarını bildikleri ifadesi ile ters düşmektedir. Kendi ilgileri ve nitelikleri konusunda belirsizlik yaşayan öğrencilerin kayıt olacakları bölümler ile istedikleri arasında çok büyük farklar olduğu gözlenmiştir. Örneğin öğrenci bilgisayarlara ilgisi olduğunu söylerken İnşaat bölümüne kayıt yaptırmayı istemektedir. 3 öğrenci kayıt için kendileri gelmediklerinden herhanbir algı değerlendirmesi söz konusu olmamıştır.

Benlik algısı ile ilgili diğer bir nokta, görüşülen öğrencilerin tamamının kendilerini değerlendirme aracı olarak, okullarda aldıkları diploma notlarını ve Orta Öğretim Seviye Belirleme Sınavında aldıkları sonuç-

larını kullanmalarındır. Benzer sonuç Aypay (2003) tarafından da ifade edilmiştir. Öğrencilerin diploma notları ve Orta Öğretim Seviye Belirleme Sınavında aldıkları puanlar ile değerlendirilmesi öğrenci velileri ve okul yöneticileri ile kayıt yapan görevliler için de geçerlidir. Değerlendirmeler tüm durumlarda alınan puanlara göre yapılmakta, puanlar dışında başka bir ölçüt gözetilmemektedir. Kayıt sırasında ilk olarak puanlara bakılmakta, genel olarak da düşük bir puan ile karşılaşıncı, öğrenci konusundaki beklenti düzeyi düşmektedir.

Meslekleri Tanıma

Kayıtlar sırasında görüşülen öğrencilerin büyük kısmını genel olarak mesleklere ilişkin bilgilerinin eksik olduğunu söylemişlerdir. Öğrencilere tercih ettikleri bölümü ve mezun olduklarında çalışmak istedikleri işin ne olduğu sorulduğunda %79'u (27 öğrenci) mesleğe ilişkin bilgisinin olmadığını ifade etmiş, ya da kayıt yaptırmak için geldikleri bölümler ile alakasız işlerde çalışacaklarını söylemişlerdir. Ortaya çıkan sonuçlar Kesici (2007) tarafından orta öğretim öğrencilerinin kariyer rehberliği konusunda ifade edilen kendi ilgi alanlarına ilişkin bilgi sahibi oldukları ancak, istedikleri mesleği yapabilmek için hangi niteliklere sahip olmaları gerektiğini bilmedikleri ifadeyle tutarlıdır. Görüşülen öğrencilerde gözlenen bir diğer olgu ise, meslek lisesinden mezun olduklarında çalışmak istedikleri bölüm ya da yapacakları iş sorgulandığında, kendilerini doğrudan üniversite sınavına girip orada başarılı olmuş varsayarak, üniversiteden mezun olacakları bölümü söylemeleridir.

Öğrencilerin içinde belirli bir bölüm hedefi ile gelenlerin sayısı oldukça azdır (2 öğrenci). Öğrencilere meslekleri tanıyıp tanımadıkları sorulduğunda eğer ailelerinde ya da çevrelerinde meslek üyesi kişiler bulunuyorsa tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Bir kısım öğrenciler ise örneğin endüstriyel otomasyon bölümünü isteyen bir öğrenci "Bu bölümden mezun olan ne iş yapar biliyor musun?" sorusuna cevap olarak, bir fikri olmadığını belirtmiştir. Bir başka öğrenci ise bilgisayar konusunda kendisinin ilgisi olduğunu düşünerek bilgisayarlı imalat teknolojileri alanını tercih ettiğini belirtmiştir. Bir diğer öğrenci ise "Bilgisayarlı imalat teknolojileri alanından mezun olursan ilerde hangi mesleğe sahip olacaksın?" sorusuna "Bilgisayar mühendisi olacağım." cevabını vermiştir. Ataklı (2000, s.32) tarafından yapılan çalışma sonucunda da aynı sonuca ulaşılmış ve yazar "Gençlerin kariyer

seçenekleri konusunda bilgilendirilmelidir ve ilgili yükseköğretim programları genişletilmelidir." önerisinde bulunmaktadır. Stringer ve Kerpelman, (2010) tarafından da belirtildiği gibi staj vb. iş deneyimine sahip olmak bireylerin meslek seçimine olumlu katkı sağlamaktadır.

Okullardaki Mesleki Rehberlik ve Yönlendirme

Meslek lisesine yapılan yönlendirmenin bir önceki eğitim basamağı olan ilköğretim okullarında yapılması beklenmektedir. Öğrencilere mezun oldukları ilköğretim kurumlarında rehberlik desteği almadıkları çeşitli biçimlerde tekrar tekrar sorulmuştur. Öncelikle okulda bir rehberlik servisi olup olmadığı sorgulanmış, 26 öğrenci rehberlik servisinin varlığını belirtmiştir. Rehberlik servisi ile görüşmeye giden 1 öğrenci olmuştur. Görüşmenin bir kez ve teneffüs saatinde yapıldığı belirtilmiştir. 14 öğrenci tarafından, rehberlik çalışmalarının, mesleklerin ve okulların tanıtılması şeklinde gerçekleştiği bildirilmiştir. 10 öğrenci rehberlik derslerinin boş geçtiğini söylemiştir. Okullarında rehberlik servisi bulunan 25, öğrenci hiç rehberlik servisine gitmemiştir. Görüşülen öğrencilerin 9 adedi, rehberlik servisi tarafından kendilerine test yapıldığını, ancak sonuca ilişkin kendilerine herhangi bir bilgi verilmediğini, kendilerinin test sonuçları hakkında bilgilendirilmediğini, ellerinde rehberlik çalışmasına ait herhangi bir belge olmadığını bildirmiştir. Sadece 1 öğrenci kendisine bir doküman verildiğini ancak onu kaybettiğini bildirmiştir. Rehberlik servislerinin kendilerini meslekler ve meslek liseleri hakkında bilgilendirdiğini belirtenlerin oranı %47'dir. Görüşülen öğrencilerin %29'u kendilerine bir test yapıldığını ancak sonuçları hakkında hiçbir bilgileri olmadığını bildirmişlerdir. Kayda sadece velisi gelen öğrencilerden 1 adedi mesleki rehberlik çalışmasını özel eğitim rehberliği ile karıştırmıştır. Sonuç itibarıyla, ilköğretim eğitimi sırasında, okuldaki rehberlik servisinden kendisine özel mesleki danışmanlık hizmeti alan hiçbir öğrenci olmamıştır.

Yapılan çalışma sadece öğrencilere yöneliktir, ancak yapılan diğer çalışmalar öğrenciler gibi, rehberlik hizmeti veren personelin de verilen hizmetlerden memnun olmadığını ortaya koymaktadır. Külahoğlu (2009) ve Gazioğlu vd. (2007) tarafından belirtildiği gibi, psikolojik danışmanlar mesleki rehberliğe, eğitim ve bireysel rehberliğe göre daha az önem verildiğini belirtmektedirler. Bunun nedeni olarak da sınıfların kalabalık olması gösterilmektedir. Öte yan-

dan ikinci çalışmaya katılanların yarısından fazlası mesleki rehberliğin okul öncesi dönemden itibaren başlaması gerektiğini belirtmektedirler. Kesici (2007) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir, öğrencilerin aldıkları mesleki eğitim hizmetine ilişkin hatırladıkları ya da mesleki eğitimden kendileri için yaptıkları çıkarımlar verilen mesleki rehberlik hizmetlerinin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada Torun vd., (2008) tarafından belirtilen eğitime ayrılan kaynağın artırılmasının ve eğitim harcamalarının yükseltilmesinin kendiliğinden eğitim hizmetlerinin niteliğini yükselteceği beklentisine girilmemesi düşüncesini tekrarlamak yararlı olacaktır. Watts ve Sultana (2004) tarafından meslek seçimi rehberlik hizmetleri ülkelerin gelirleri ile çok yakından ilgili olduğunun belirtilmesine karşın, ayrılan kaynakların verimli şekilde kullanılması ve takibi önem kazanmaktadır. Türkiye’de rehberlik hizmetlerine ayrılan kaynaklar ve mesleki rehberlerin sayısı giderek artmakta; rehberliği teşvik edecek politikalar izlenirken, rehberlik hizmetleri meslek seçimi boyutunda istenilen duruma gelememektedir.

Okul Dışı Yönlendirme

Bu başlık altında, öncelikle kayıt için birlikte gelen kişiler incelenmiştir. 3 öğrenci, kendileri kayıt için gelmemişler sadece aileleri gelmiş, görüşmeler aileler ile yapılmıştır. Sadece 1 öğrenci, tek başına kayıt için gelmiştir. Bunun dışında genel olarak anne baba kardeşler, komşular, ablalar dede, başka bir arkadaş ile kayda gelme durumları yaşanmıştır.

Öğrencilerin kendi benliklerine algılarına ilişkin fikirleri aileleri tarafından oluşturulmaktadır. Görüşme sırasında bazı durumlarda ailelerin öğrenciler yerine konuştukları gözlenmiştir. Aileler mesleki kararların verilmesinde kesin olarak yönlendirici olarak kalmaktadırlar. Seçimlerin çoğu ana babalar, kardeşler, akrabaların yönlendirmesi ile gerçekleşmektedir. Ancak ailelerin bilgi düzeyleri, kendi işleri ya da etraflarında gördükleri örnekler ile sınırlı kalmaktadır. Ataklı (2000) ailelerin meslek tercihi kararında son derece etkili olduğunu belirterek onların da meslekler konusunda eğitilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Gelişim Kuramlarına göre, kişinin kendisini tanımasını ve kendisine ait bir değerlendirme süreci yaşamaya süreci, ilerleyen yaş ile birlikte daha doğru yapılabilir hale gelmektedir gerçeği, öğrencilerin aileleri ve çevreleri tarafından büyük oranda kabul gör-

mektedir. Ancak aileler, çocuklarını tarafsız ve doğru olarak değerlendirmekte başarılı olamamakta, çocukları için “Notu düşük ama, aslında çok zeki, okulda öğretmenler ile anlaşamıyor.” şeklinde açıklamalarda bulunmaktadırlar. Aypay (2000) tarafından da belirtildiği gibi bazı aileler meslek seçimi kararında son derece baskın olabilmektedirler. Yapılan görüşmelerde ailelerin çocukları için doğru buldukları, kendi istedikleri meslekleri zorla çocuklara kabul ettirmeye çalıştıkları (12 aile) örnekler yanında, çocukları tamamen kendi kararları ile baş başa bıraktıkları (6 aile) durumlar gözlenmiştir. 5 aile ise çocuklarının tamamen babanın mesleği dışında, başka mesleklerde çalışmalarını istemektedir. 2 öğrenci ise ailesinin kendisi için istediği bölüme kaydolmayı reddetmiştir. 9 öğrenci ve ailesi kararsız durumdadır.

Karar Süreci Algısı

Milli Eğitim Sistemi, meslek lisesine devam edecek öğrencileri, ilköğretimin sonunda bir meslek eğitimi seçmeye, bir yıl sonra da alan seçmeye zorlamaktadır. Öğrencilerin bir karar aşamasında olup olmadıklarına ilişkin algıları oluşmuş değildir. Görüşülen öğrenciler, 9. Sınıfa kayıt yaptırdıklarında, bir meslek seçimi yaptıklarını düşünmemektedirler. Öğrenciler 9. Sınıfı genel olarak devam edilen bir sınıf olarak düşünmekte, bölümler arasında çok kolay geçişler yapabileceklerine inanmaktadırlar. Öğrenciler ileride yapacakları tercihlerine çok fazla önem vermemekte, o an için kararın ötelenmesi onlara bir avantaj sağlar görünmektedir. Öğrenciler “Daha bir yıl düşünmek için zamanları olduğuna” ve “okulda alacakları puanlara göre zaten otomatik olarak bir bölüm seçimi yapacaklarına” inanmaktadırlar. Kayıt için gelen meslek liseleri, bazı durumlarda sadece evlerine yakın olduğu için tercih edilebilmektedir. Karşılaşılan durum büyük oranda Bright vd.(2005) tarafından ulaşılan sonuca benzemekte, meslek seçimi süreci kederdi bir yaklaşımla, sezgisel ve tesadüflere bağlı bir süreç olarak gerçekleşmektedir.

Sonuç

Çalışma hayatında ve hayatta mutlu olmanın, iyi bir kariyer elde etmenin ilk adımı, kişinin kendisini tanıyarak potansiyeline uygun meslek seçmesidir. Türkiye’de firmaların beceri düzeyi yüksek meslek lisesi mezunlarına talepleri hızla artmaktadır. Ancak firmalar, istedikleri alanlarda yeterli sayıda meslek li-

sesi mezunu bulunmakta, bunun yanı sıra pek çok meslek lisesi mezunu da, eğitimini aldığı alanlardaki işlerde çalışmamaktadır.

Bu çalışma ile amaçlanan, 8 yıllık ilköğretim mezunu öğrencilerden meslek tercihi yaparak meslek lisesine kayıt yaptırmaya karar verenlerin kendi nitelikleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarını, meslekleri ne ölçüde tanıdıklarını ve meslek tercihi sürecinde ne kadar danışmanlık desteği aldıklarını keşifsel olarak araştırmaktır. Araştırma kapsamı olarak, Eskişehir ilinde meslek lisesine devam etmeye karar veren öğrenciler belirlenmiştir. Çalışmada, bir niteliksel araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yapılan betimsel analiz çalışması sonucunda; benlik algısı, meslekleri tanıma, okullardaki mesleki rehberlik ve yönlendirme, okul dışı yönlendirme ve karar süreci algısı başlıklı 5 tematik çerçeve kapsamında görüşme verileri işlenmiştir. Çalışma niteliksel bir çalışma olması nedeniyle genellebilirliği açısından bir limite sahiptir, ancak bireysel öykülerin araştırılması ve ortaya çıkarılması da literatüre katkıları sağlayabilir.

Görüşmelerden elde edilen sonuçlar,

- öğrencilerin kendi benlik algılarının yeterli düzeyde olmadığı,
- meslekler ve meslek liselerine ilişkin bilgi düzeylerinin çok az olduğu,
- öğrencilere ilköğretim sırasında uygulanan mesleki rehberlik çalışmalarının yetersiz olduğu,
- öğrencilerin bakış açısı ile bakıldığında, mesleki rehberlik çalışmalarının neredeyse tamamının meslek tanıtımına yönelik olduğu,
- öğrencilerin rehberlik servisleri tarafından kendilerini niteliklerini tanımaya yönelik herhangi bir destek almadıkları,
- öğrencilerin küçük bir kısmına ilgi ya da diğer yönlendirme testlerinin yapıldığı,
- ancak test sonuçlarının öğrenci dosyalarında kaldığı, test sonuçlarının öğrenciler ile hiç tartışılmadığı, öğrencilere kendi niteliklerine ilişkin herhangi bir doküman verilmediği, geri dönüş sağlanmadığı,

- okul dışındaki yönlendiriciler olarak ailelerin başta geldiği,
- ancak ailelerin de mesleki yönlendirme anlamında yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları,
- öğrencilerin bir meslek seçimi kararı sürecinde olduklarına ilişkin algılarının çok düşük olduğu şeklinde özetlenebilir.

Meslek seçimi insanın önündeki en önemli seçimlerden birisidir. Özellikle günümüzde emeklilik yasası ile getirilen düzenlemeler gözönüne alındığında, seçilen mesleğin insan hayatının yaklaşık 40-45 yıllık bir kesiminde çalışılacak bir iş olması beklendiğine göre meslek seçimi, eğitim alma kararı verilirken, öncelikle bireyin kendisine en uygun mesleğin seçimi, uzun vadeli düşünülmesi ve pek çok faktörün gözletilmesi gerekliliği ortaya çıkar. Ne yazık ki öğrenciler bu bilinçle meslek seçimini değerlendirmemektedirler. Ailelerin çocukları için para kazanacakları ve rahat olacaklarını düşündükleri mesleklere yönlendirdikleri görülmektedir. Meslek seçiminde önemli aşamalar, öncelikle kişinin kendisini tanıması ve neyi istediğine karar vermesidir. Çoğu durumda öğrenciler eğitimlerini almayı tamamladıkları zamana kadar ne iş yapacaklarını bilememekte, sonrasında da eğitimini aldıkları mesleğin kendileri için doğru olmadığına karar verebilmektedirler.

Meslek seçimi sürecinin çıktıları, ülkenin gelecekteki işgücünü belirleyecek olan yetişmiş insan kaynağıdır. Dolayısıyla bu sürecin, ülkenin insan kaynaklarının ve eğitim kaynaklarının en verimli kullanımı amacıyla sürekli gözetim altında bulundurulmasının gereği ve yapılabilecek her hangibir iyileştirme çalışmasının büyük katma değerler sağlayacağı son derece açıktır. Yapılan çalışma, süreci anlamaya ve sürece, öğrenci gözü ile bakmaya yönelik bir çalışmadır. Sürecin mutlaka çok fazla bileşeni bulunmaktadır, bu bileşenlerin her birinin farklı bakış açıları olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla bu çalışma herhangi bir iddia ile ortaya çıkmamış, sadece dinamiklerin anlaşılmasını hedeflemiştir. Diğer bileşenlerin ve bileşenlerin arasındaki ilişkilerin araştırılıp bilimsel yöntemlerle bir sonuca varılması, sürecin iyileştirilmesi için önemli bir adım olacaktır.

Kaynakça

- Alkan, C., Doğan H. ve Sezgin, İ. S. (1998). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Arendt, H. (1998). *The human condition* (2. Baskı). Chicago: University of Chicago Press.
- Arslan M. M. ve Kılıç Ç. (2000). Bazı Avrupa Ülkelerinde ve Türkiye'de Zorunlu Eğitimde Yönlendirme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, Sayı 148, 2000, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/148/10.htm>.
- Ataklı, A. (2000). Students' Expectations, Wishes and Preferences in the Secondary Education, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 26-34.
- Avrupa Komisyonu (2013). Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu, Komisyon Çalışma Dokümanı, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Aydağül B. (2006). *Beceriler, Yeterlilikler ve Mesleki Eğitim: Politika Analizi ve Öneriler*, Türkonfed, İstanbul.
- Aypay, A. (2003). The tough choice at high school door: an investigation of the factors that lead students to general or vocational schools. *International Journal of Vocational Development*, 23, 517-527.
- Bircan, İ. Akpınar A. ve Çevik, İ. (1998). *21'inci Yüzyıl Türkiye'sinde Çıracılık Eğitiminin Rolü*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Ankara.
- Bowlby J. (1982). *Attachment and Loss Vol. 1. Attachment*, (2. Baskı), Basic Books, Newyork.
- Bratcher, W. E. (1982). The Influence of the family on career selection: A family system's perspective. *Personnel and Guidance Journal*, 61, 87-91.
- Bright, J. E. H., Pryor, R. G. L., Wilkenfeld, S. ve Earl, J. (2005). The Role of Social Context and Serendipitous Events in Career Decision Making. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 5(1), 19-36.
- Broadbent, R ve Cacciattolo, M (2012). Good practice in secondary school careers programs A case study of the approach of one inner city school. *Education + Training*, 54(2/3), 126-141.
- Brown, D. (2007). *Career Information, Career Counseling, and Career Development*, (9. Baskı), Pearson Education Inc., Boston.
- Caner, A. ve Ökten C. (2010). Risk and career choice: Evidence from Turkey. *Economics of Education Review*, 29, 1060-1075.
- Cenkseven-Önder, F., Kırdök, O. ve Işık, E. (2010). High School Students' Career Decision-making Pattern Accross Parental Styles and Parental Attachment Levels. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(1) 263-280.
- Chartrand, J. M. (1991). The evolution of trait-and-factor career counseling: A person x environment fit approach. *Journal of Counseling & Development*, 69(6), 518-524.
- Demirel, M. (2010) İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Sınıf Rehberlik Programlarının Değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, 35,156, 45-60
- Douglas Low, K. S.; Yoon, M.; Roberts, B. W.; ve Rouns, J. (2005). The Stability of Vocational Interests From Early Adolescence to Middle Adulthood: A Quantitative Review of Longitudinal Studies. *Psychological Bulletin*, 131(5), 713-737. doi: 10.1037/0033-2909.131.5.713
- Esbroeck, R. V., Tibos, K. ve Zaman M. (2005). A dynamic model of career choice development. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 5 5-18.
- Eşme İ. (2007). "Mesleki ve Teknik Eğitimin Bugünkü Durumu ve Sorunlar" Uluslar arası Mesleki ve Teknik Eğitim Konferansı 15-16 Ocak 2007, Yükseköğretim Kurulu, Ankara.
- Fontana, A ve Frey, J. H. (2005). The Interview From Neutral Stance to Political Involvement, Denzin, ve Lincoln D. (Ed), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3. Baskı) içinde, Thousand Oaks: Sage.
- Gazioğlu-İşmen, A. E., Bekçi, B., Güler-Yavuz, Ç., ve Çayırdağ, N. (2007). İstanbul ili özel ve devlet okullarında mesleki rehberlik çalışmalarına ilişkin durum saptaması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 97-109.
- Germenijs, V. ve Verschueren, K. (2007). High school students' career decision-making process: Consequences for choice implementation in higher education. *Journal of Vocational Behavior* 70 223-241.

- Kavka, G. (2000). Disability and the right to work. L. P. Franics ve A. Silvers (Ed.), *Americans with Disabilities: Exploring Implications of The Law for Individuals and Institutions* içinde 174–192, New York: Routledge.
- Kesici, Ş. (2007). Middle School Students' Guidance and Counselling Needs, *Educational Sciences: Theory and Practice*, 7(3), 1325-1349.
- Krieschok, T. S., Black, M. D. ve McKay, R. A. (2009). Career Decision Making: The Limits of Rationality and The Abundance of Non-conscious Processes. *Journal of Vocational Behavior*, 75, 275-290.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek Danışmanlığı Kuramları, Uygulamaları*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Külahoğlu, Ş. (2007). The functionality of implementation of vocational guidance regulation in elementary education World Conference on Educational Sciences: New Trends and Issues in Educational Sciences, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 1, Issue 1, 2009, Pages 2001–2006.
- Lent, R. W. Ve Brown, S. D. (2006). Integrating person and situation perspectives on work satisfaction: A social-cognitive view. *Journal of Vocational Behavior*, 69, 236-247.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1990), Ölçme ve Değerlendirme Sistemi Geliştirme 1: Ölçme ve Değerlendirme Sistemi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- _____ (2008). Milli Eğitim Bakanlığı, 2009 Yılı Bütçe Raporu, Ankara.
- _____ (2010). Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2012-2013.
- _____ (2008). Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Tebliğler Dergisi: No:2552 Aralık.
- Özcan, K. (2010). *Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Finansman Harcamaları ve Maliyet*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Roe, A. (1957). Early determinants of career choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4, 212-217.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as Qualitative Research* (3. Baskı), Teachers College Press, New York.
- Sharf, R. S. (2006). *Applying Career Development Theory to Counselling* (4. Baskı), Thomson, California.
- Stringer, K. J. ve Kerpelman, J. L. (2010). Career Identity Development in College Students: Decision Making, Parental Support and Work Experience. *International Journal of Theory and Research*, 10, 181-200.
- Şahin, İ. ve Fındık, T. (2008) Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri *TSA* 12 issue 3, 65-86. http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_35/35_65793.pdf
- Torun, İ., Kaplan, M. ve Ergülen, A. (2008). Türk eğitim sisteminin başlıca sorunu: Verimlilik ve etkinlik. *Milli Eğitim*, 179, s.293-309.
- Ültanır, E. (2005). Türkiye'de Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) Mesleği ve Psikolojik Danışman Eğitimi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1),102-111.
- Watts, A.G. ve Sultana, R. G. (2004). A Career Guidance Policies in 37 Countries: Contrasts and Common Themes. *International Journal. for Educational and Vocational Guidance*, 4, 105–122.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.